

Aneta Biały*

UGODA – LEPSZY SPOSÓB ROZWIĄZANIA SPORU?

Streszczenie

W czasach współczesnych, w których kładzie się bardzo duży nacisk na rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów, dążenia do wykorzystywania w praktyce sądownictwa polubownego i mediacji, zagadnienia i wątpliwości związane z umową ugody stają się coraz bardziej aktualne. W związku z tym, konieczne staje się dokonanie oceny poglądów już wypracowanych, a związanych z tą tematyką oraz zwrócenie uwagi na zmiany, które w ostatnich latach wywarły istotny wpływ na zawieranie ugód, co jednocześnie pozwoli na sformułowanie wniosków w zakresie rzeczywistego stosowania umów tego typu w obrocie prawnym i gospodarczym.

Słowa kluczowe: umowa ugody, mediacje, wzajemne ustępstwa stron, *res transacta*, ugoda sądowa

Wprowadzenie

Problematyka umowy ugody uregulowanej w kodeksie cywilnym w art. 917 i 918¹ była już wielokrotnie przedmiotem badań i doczekała się licznych opracowań, w tym monograficznych. Bardzo bogaty jest również dorobek orzecznicy,

* dr Aneta Biały, adiunkt Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: anetabialy1@wp.pl

¹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2016.380 z późn. zm.).

co pozwala na sformułowanie wniosku – mimo że ustawodawca wyraził umowę ugody w dwóch artykułach – jej znaczenie w obrocie prawnogospodarczym jest duże. Powodów tego stanu rzeczy jest wiele, przede wszystkim należy mieć na uwadze, że ugoda wywodzi się jeszcze z tradycji prawa rzymskiego², czyli jest przykładem umowy o bardzo długim rodowodzie historycznym. Nadto, co istotne współcześnie, kładzie się coraz większy nacisk na wszelkiego rodzaju alternatywne metody rozwiązywania i rozstrzygania sporów, których efektem jest lub może być właśnie zawarcie ugody. W związku z wielością postępowań, które mogą zakończyć się ugodą, pojawia się również wiele wątpliwości dotyczących zwłaszcza charakteru ugody zawartej w każdym z tych postępowań oraz związanych z odpowiedzią na pytanie, czy każda z nich jest ugodą w rozumieniu nadanym jej przez wspomniane przepisy kodeksu cywilnego. Czy w istocie zawarcie ugody ułatwia zakończenie istniejącego między stronami sporu, którego źródło może wynikać tak z okoliczności faktycznych, jak i prawnych? Pojawia się również kwestia wątpliwa w związku z możliwością dochodzenia odpowiedzialności za szkody przyszłe w sytuacji zawarcia przez strony ugody, która swoim zakresem nie obejmowała uzgodnień co do szkód przyszłych. W związku z tą problematyką, nie bez znaczenia jest również okoliczność zawarcia ugody tzw. przedsądowej lub sądowej, nawet jeśli ta ostatnia została zawarta w postępowaniu mediacyjnym i następnie zatwierdzona przez sąd. Z uwagi jednak na obszerność tematu, w pracy poruszono przede wszystkim problematykę ugody o charakterze materialnoprawnym, natomiast ugoda sądowa pozostanie zasadniczo poza tematem opracowania, a odniesienia do niej poczyniono tylko w koniecznym zakresie, zwłaszcza w kontekście pojawiających się wątpliwości.

Choć rozwiązywanie spornych kwestii w drodze ugody zasługuje niewątpliwie na pozytywną ocenę, to praktyka pokazuje, że problematyka ugód nie jest wolna od sporów doktrynalnych, na co zwrócono uwagę w dalszej części opracowania.

Celem uporządkowania zagadnień związanych z tematyką pracy konieczne jest przedstawienie istoty i cech nadanych umowie ugody w art. 917 k.c. i 918 k.c.

Ugoda jest czynnością, mocą której strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, tak aby osiągnąć cel w postaci:

² A. Szpunar, *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 1995, nr 9, s. 4.

- uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających z łączącego ich stosunku prawnego,
- zapewnienia wykonania tych roszczeń,
- uchylenia sporu już istniejącego lub mogącego powstać w przyszłości między stronami.

Wskazane powyżej przypadki mogą wystąpić kumulatywnie, ale wystarczy zaistnienie choćby jednego z nich, aby art. 917 k.c. mógł znaleźć zastosowanie³.

Należy również zgodzić się ze stanowiskiem, że pojęcie roszczenia, o którym mowa w art. 917 k.c., ze względu na cel i funkcje, jakie pełni umowa ugody, należy interpretować rozszerzająco. Tym samym, ugoda może odnosić się nie tylko do roszczeń *sensu stricto*, ale również do innych uprawnień, które roszczeniami nie są (np. zarzuty, uprawnienia prawokształtujące)⁴.

Charakter ustępstw stron

Umowa ugody jest umową wzajemną, kauzalną⁵ i konsensualną. Warunkiem uznania czynności prawnej za ugodę są wzajemne ustępstwa stron⁶. Ustępstwa jednej ze stron stosunku prawnego uniemożliwiają zaliczenie ich do umowy ugody regulowanej w art. 917 k.c. W związku z tym należy przyjąć, że podstawowym pojęciem wymagającym wyjaśnienia jest właśnie pojęcie „ustępstwo”. Podając za słownikiem języka polskiego, ustępstwem jest częściowe odstąpienie od własnych żądań na rzecz drugiej strony⁷. Przepisy prawa nie

³ D. Dulęba, *Uгода w prawie polskim*, Warszawa 2012, s. 69.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Szerzej na temat kauzalności umowy ugody zob. M. Pyziak-Szafnicka, *Uгода*, w: *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011, s. 993–996.

⁶ Wyrok SA w Katowicach z 16.05.2014 r., I ACa 86/14, LEX nr 1477086. Należy jednak zauważyć, że problematyka wzajemności umowy ugody wiąże się także z zagadnieniami powstałymi na gruncie umowy uznania długu (uznanie właściwe – umowa jednostronnie zobowiązująca). Z uwagi na okoliczność, że o wzajemności ustępstw każdorazowo decydują jedynie subiektywne wyobrażenia stron, prowadzić to może do stwierdzenia, że w istocie w konkretnym przypadku strony zawarły umowę o uznanie długu, a nie ugodę. Tak M. Pyziak-Szafnicka, *Uгода...*, s. 993, 998–999. Wydaje się jednak, że nawet, jeśli obiektywnie tylko jedna ze stron umowy uzyska przysporzenie, a wszystkie pozostałe elementy umowy ugody zostaną spełnione, przy założeniu istnienia subiektywnego przekonania obu stron o wzajemności ustępstw, umowę taką należy zakwalifikować zgodnie z art. 917 k.c., uznając ją jednocześnie za spełniającą kryterium wzajemności.

⁷ <http://sjp.pwn.pl/sjp/ustepstwo;2533622.html>.

podają definicji, co czyni koniecznym jej określenie przez doktrynę i judykaturę. W tym przypadku niezwykle cenny jest właśnie dorobek orzeczniczy, przyjmujący zasadniczo jednolite stanowisko w tym przedmiocie. To, czy w danym przypadku strony, zawierając ugodę, poczyniły wzajemne ustępstwa, należy oceniać przez pryzmat treści wiążącego je stosunku prawnego i okoliczności, w jakich zobowiązanie wynikające z ugody ma być wykonane, przy czym uгода powstała na podwalinach wiążącego strony stosunku prawnego ma samodzielny byt prawny – jest samodzielnym źródłem powstania zobowiązania⁸, ale ma jednocześnie pomocniczy charakter względem stosunku prawnego pierwotnego. Wzajemność ustępstw jest zatem determinantą istnienia umowy nazwanej w postaci ugody, należy do jej *essentialia negotii* i odróżnia ugodę od porozumienia i nowacji (art. 506 § 1 k.c.)⁹. Mając to na uwadze, należy poczynić spostrzeżenie, że umowa ugody, choć jest nowym zobowiązaniem, to jednak jej przyczyną jest już istniejący stosunek prawny, który poprzez zawarcie ugody doznaje zmiany, uzupełnienia lub rozwiązania. Tym samym, uгода nie określa całkiem nowych praw i obowiązków stron, a jedynie modyfikuje uprzednio ustalone¹⁰. Dotychczasowe zobowiązanie nie ulega więc wygaszeniu i nie jest zastępowane przez inne zobowiązanie¹¹. Czynione przez strony ustępstwa oceniane są subiektywnie i bardzo szeroko¹². Nie ma w tym przypadku znaczenia rzeczywista i obiektywnie ustalona treść łączącego strony stosunku prawnego, ale wewnętrzne przekonanie stron o roszczeniach wynikających ze stosunku prawnego oraz ich wielkości¹³. Jest to zatem jakiegokolwiek umniejszenie uprawnień własnych strony lub zwiększenie uprawnień strony przeciwnej albo też rezygnacja z wcześniej zajmowanego

⁸ Wyrok SN z 30.09.2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899; Wyrok SA w Katowicach z 16.05.2014 r., I ACa 86/14, LEX nr 1477086.

⁹ Por. np. wyrok SN z 1.10.2003, II CK 92/02, LEX nr 602225.

¹⁰ Por. H. Czerwińska, *Problematyka prawa ugody*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2009, t. XXI, s. 203.

¹¹ Wyrok SA w Krakowie z 8.07.2015 r., I ACa 562/15, LEX nr 1797150.

¹² Należy zgodzić się z M. Pyziak-Szafnicką, że szerokie ujęcie pojęcia „ustępstwo” nie spowoduje zatarcia granicy pomiędzy umową ugody a zmianą treści zobowiązania. W przypadku ugody należy bowiem brać pod uwagę pozostałe elementy, które muszą zaistnieć, aby do jej zawarcia mogło dojść. Zatem należy stwierdzić, że do zawarcia ugody nie wystarczą wyłącznie poczynione przez strony wzajemne ustępstwa, ale również spełnienie pozostałych wymagań określonych w art. 917 i 918 k.c.; M. Pyziak-Szafnicka, *Uгода...*, s. 991.

¹³ Wyrok SN z 7.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.

przez stronę stanowiska¹⁴. W tym też znaczeniu należy przyjąć, że wzajemność ustępstw wyznaczana jest przez dwa elementy, tj. obustronność ustępstw i ich subiektywną równowagę¹⁵. Obiektywna ocena łączącego strony podstawowego stosunku prawnego może mieć znaczenie tylko w przypadku konieczności zbadania czy ugoda nie odbiega rażąco od treści tego stosunku prawnego, co z kolei mogłoby wskazywać na naruszenie zasad współżycia społecznego i ostatecznie prowadzić do uznania jej za nieważną w trybie art. 58 § 2 k.c. W tym kontekście ustępstwa stron ani nie muszą mieć takiej samej wagi, ani też być ekwiwalentne, a nawet mogą istotnie różnić się co do wartości wzajemnych ustępstw¹⁶. Wydaje się jednak, że różnica ta nie może być rażąca, ponieważ rodziłoby to zagrożenie stwierdzenia jej sprzeczności z zasadami współżycia społecznego i tym samym pociągałoby za sobą wspomniany skutek (art. 58 § 2 k.c.). Należy dodać, że ustępstwa nie muszą być w samej ugodzie wymienione *expressis verbis*, mogą wynikać z okoliczności zawarcia umowy i być ustalone w postępowaniu sądowym przy zastosowaniu wszelkich dopuszczalnych dowodów¹⁷. Przykładem ustępstw może być np. uznanie kwestionowanych wcześniej uprawnień stron¹⁸, czy uznanie kwestionowanych uprzednio obowiązków strony stosunku prawnego, ograniczenie roszczenia, obniżenie wysokości odsetek umownych. Należy jednak zgodzić się z D. Dulębą¹⁹, że subiektywność roszczeń może odnosić się tylko do przekonania stron o ich wartości, natomiast nie może odnosić się do subiektywnego przekonania stron i ich istnienia. Przyjęcie odmiennego stanowiska mogłoby prowadzić do kuriozalnych sytuacji, np. zwolnienia dłużnika z długu w drodze zawartej ugody, w przypadku, gdy dług nie istniał, a zatem do rezygnacji z roszczenia, które w istocie czyniącemu ustępstwa nie przysługiwało. W świetle powyższych ustaleń można stwierdzić, że strony umowy ugody

¹⁴ Wyrok SN z 2.12.2011 r., III PK 28/11, LEX nr 1163947; wyrok SA w Warszawie z 8.11.2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156; wyrok SA w Katowicach z 27.10.2015 r., V ACa 233/15, LEX nr 1954611.

¹⁵ R. Czarnecki, *Ugoda*, „Nowe Prawo” 1967, nr 10, s. 1287.

¹⁶ Tak wyrok SA w Warszawie z 6.03.2015 r., I ACa 938/14, LEX nr 1733760.

¹⁷ Zob. np. wyrok SN z 7.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811; wyrok SN z 3.12.2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293; P. Buczkowski, *Ugoda w prawie cywilnym materialnym i procesowym – wady i zalety*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 5, s. 40.

¹⁸ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2015, s. 380.

¹⁹ D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 77.

dokonujące wzajemnych ustaleń są ograniczone jedynie przepisami bezwzględnie obowiązującymi.

Przedmiot umowy ugody

Przedmiotem ugody może być zasadniczo każdy stosunek prawny, bez względu na źródło jego powstania²⁰, a zatem nie tylko ten o charakterze zobowiązaniowym²¹, o ile przepisy prawa nie wyłączają takiej możliwości (np. rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, wyłączenie ustawowego obowiązku alimentacyjnego). Już jednak w przypadku sądowego rozwiązania małżeństwa przez rozwód dopuszczalna jest ugoda stron co do ustalenia opieki nad małoletnimi dziećmi, tzw. plan wychowawczy. Podobnie w przypadku świadczeń alimentacyjnych dopuszczalna jest ugoda obejmująca świadczenia zaległe. Ugoda nie może obejmować praw osobistych i niezbywalnych oraz tych, którym przepisy prawa nie zapewniają ochrony (np. *res extra commercium*). Umowa może zostać zawarta w stosunkach prawnych, których źródłem jest zobowiązanie, stosunek prawny z zakresu prawa rodzinnego, rzeczowego, spadkowego. Kształtowanie sytuacji prawnej stron stosunku prawnego w drodze ugody jest również niezależne od źródła, na kanwie którego kreuje się umowę ugody (np. czyn niedozwolony czy nienależne świadczenie). Dopuszczalne jest również zawarcie ugody warunkowej, z zastrzeżeniem warunku zawieszającego oraz rozwiązującego. Przepisy prawa nie wyłączają również możliwości zawarcia ugody odnoszącej się do zdarzeń przyszłych²² (np. szkody przyszłe, wynikłe z uszkodzenia ciała, będące następstwem czynu niedozwolonego). Roszczenia przedawnione, ale niewygasłe, również mogą być przedmiotem ugody, przy czym zobowiązanie dłużnika do wykonania roszczenia przedawnionego powoduje, że staje się ono zaskarżalne, a zawarcie ugody pozwala na przyjęcie dorozumianego zrzeczenia się przedawnienia²³. Wydaje się również właściwe stanowisko, że ugoda może

²⁰ A. Szpunar, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 listopada 1999 r., I CKN 205/98*, „Rejent” 2000, nr 9, s. 105.

²¹ A. Rogacka-Łukasik, *Nie ma ugody bez dialogu*, w: *Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi WSH dr. Jerzemu Koplowi – JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. Rocznicę Urodzin*, Sosnowiec 2014, s. 246.

²² Szerzej nt. praw przyszłych D. Dulęba, *Ugoda...*, s. 117–124.

²³ Wyrok SA w Szczecinie z 21.02.2013 r., I ACa 794/12, LEX nr 1344212.

dotyczyć sporu w przedmiocie istnienia samego stosunku prawnego²⁴. Niezależnie od powyższego, ugoda może określać umowne prawo odstąpienia od umowy i karę umowną. W tym jednak przypadku naturalne jest, że zastrzeżenia te możliwe będą jedynie w odniesieniu do umownych stosunków prawnych. Umowa ugody może również stanowić podstawę dokonania wpisu do księgi wieczystej²⁵.

Umowa określona w art. 917 k.c. jako umowa nazwana ma cechy właściwe tylko dla tego typu stosunku prawnego, które musi spełniać, aby mieć status ugody. Celem ugody jest przede wszystkim przekształcenie niepewnego i spornego stosunku prawnego o charakterze cywilnoprawnym i administracyjnym w pewny i bezsporny. Przy czym wystarczającą okolicznością dla jej zawarcia jest tylko sama możliwość powstania sporu lub stanu niepewności ocenianych subiektywnie przez każdą ze stron stosunku prawnego²⁶. Nie ma zatem znaczenia przyczyna niepewności oraz to, czy do sporu już doszło i czy dotyczy on wszystkich elementów istniejącego między stronami stosunku prawnego²⁷. Należy jednak mieć na względzie, że regulacja z art. 917 k.c. i 918 k.c. podlega rygorom przepisów ogólnych kodeksu cywilnego dotyczących czynności prawnych. Z tego też powodu zainteresowana strona, chcąc uchylić się od skutków prawnych zawartej ugody, może podnieść jej nieważność lub wzruszalność, powołując się na przepisy o wadach czynności prawnych. Badanie zgodności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego oparte jest zawsze na stanie faktycznym jej dokonania i nie ma możliwości stosowania modelu generalnego, którego zastosowanie pozwalałoby na stwierdzenie sprzeczności ze wskazaną klauzulą generalną. Dopuszczenie wniosku przeciwnego powodowałoby istotne ograniczenie swobody kontraktowania, która jest przecież podstawową zasadą prawa zobowiązań. Tym samym, co nie może budzić wątpliwości, art. 58 § 2 k.c. może być stosowany tylko w przypadkach wyjątkowych²⁸.

²⁴ Tak wyrok SN z 24.06.1974 r., III CRN 110/74, OSP 1975, nr 4, poz. 98.

²⁵ J. Ignatowicz, *Podstawy wpisów do ksiąg wieczystych*, „Rejent” 1994, nr 2, s. 9; por. jednak wątpliwości dotyczące postępowania wieczystoksięgowego o wpis prawa własności i możliwości zawarcia ugody, zob. J. Ignatowicz, *Głosa kryt. do uchwały SN z dnia 29 stycznia 1993 r., III CZP 172/92*, OSP 1993, nr 7–8; „Przełgąd Sądowy” 1994, nr 1, s. 107–108.

²⁶ S. Dmowski, *Uгода*, w: *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2, red. G. Bieniek, Warszawa 2007, s. 846.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Tak w wyroku SA w Warszawie z 8.11.2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156.

Strony umowy ugody i jej forma

Przepisy kodeksu cywilnego nie wskazują żadnych ograniczeń co do strony podmiotowej umowy ugody. Tym samym należy przyjąć, że stronami ugody mogą być osoby fizyczne, osoby prawne i tzw. ułomne osoby prawne. Umowa ugody może również zostać zawarta przez pełnomocnika na podstawie pełnomocnictwa szczególnego lub rodzajowego, obejmującego wskazanie czynności, do których pełnomocnik jest upoważniony. Podanie przedmiotu objętego umowieniem nie jest w tym przypadku wystarczające²⁹. Zgodnie ze stanowiskiem SN, kurator sądowy, ustanowiony dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane, nie może zawrzeć ugody³⁰.

Kolejnym zagadnieniem związanym ze stroną podmiotową ugody jest sytuacja, w której ugodę obejmującą m.in. zrzeczenie się roszczeń na przyszłość w imieniu małoletniego zawarli przedstawiciele ustawowi. Przypadek ten determinuje stwierdzenie, że umowa taka będzie ważna tylko wtedy, jeśli na jej zawarciu wyraził zgodę sąd opiekuńczy, ponieważ stanowi czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu³¹. Tym samym zawarcie takiej ugody bez spełnienia wskazanego warunku nie stanowi przeszkody w dochodzeniu roszczeń.

Przepisy kodeksu cywilnego nie przewidują dla ugody obowiązku zawarcia jej w określonej formie. W związku z tym należy przyjąć, że forma jest dowolna i wynika z jej treści, przedmiotu lub ustaleń stron³². Wydaje się jednak, że ze względu na sytuację prawną i bezpieczeństwo prawne stron należałoby rozważyć wprowadzenie wymogu zawarcia umowy ugody w formie pisemnej dla celów dowodowych.

W sytuacji, w której przepisy prawa wymagają dla czynności prawnej objętej ugodą określonej formy, ugoda powinna zostać zawarta w tej formie. W przypadku ugody sądowej zastępuje ona wymagania przepisów prawa materialnego

²⁹ Wyrok SA w Katowicach z 29.11.2000 r., I ACa 828/00, „Wokanda” 2001, nr 12, s. 42; por. jednak M. Pyziak-Szafnicka, *Ugoda...*, s. 989. Zdaniem Autorki, dla dokonania czynności zwykłego zarządu wystarczające jest pełnomocnictwo ogólne.

³⁰ Wyrok SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07, OSP 2012, z. 6, s. 62.

³¹ Por. np. wyrok SN z 5.03.1962 r., 4 CR 578/61, OSNCP 1963, z. 6, poz. 12; postanowienie SN z 9.09.1997 r., I CKU 13/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998/3/29.

³² R. Czarnecki, *Ugoda...*, s. 1286.

co do formy aktu notarialnego dla czynności prawnych dokonywanych poza postępowaniem sądowym, wywołując przy tym identyczny skutek³³.

Gdy strona zobowiązana z umowy ugody odmawia jej wykonania, podstawą powództwa jest stosunek prawny ugody. Jeśli jednak jest na tyle niejasna, że nie można ustalić jej treści w trybie art. 65 k.c., wówczas podstawą powództwa jest stosunek prawny sprzed ugody³⁴.

Skutki zawarcia umowy ugody

Umowa ugody wywołuje zasadniczo skutki o charakterze zobowiązującym³⁵. Jeśli jednak skutek, jaki ma wywołać ustępstwo określone przez strony zawartej ugody, ma charakter rozporządzający, wówczas ugoda będzie umową o podwójnym skutku. Jednocześnie sam fakt jej zawarcia pozostaje bez wpływu na stosunek prawny podstawowy. Dopiero prawidłowe wykonanie ugody spowoduje skutek w postaci jego wygaśnięcia³⁶. W związku z tym, gdy dłużnik nie wykona ustaleń wynikających z ugody lub też wykona je nienależycie, zastosowanie znajdują przepisy art. 471 i nast. kodeksu cywilnego. Jako że jest to umowa prawa materialnego, nie może być tytułem egzekucyjnym (w przeciwieństwie do ugody sądowej), a korzysta jedynie z powagi rzeczy ugodzonej (*res transacta*). Uprawniony z umowy ugody może zatem dochodzić realizacji swoich roszczeń w trybie postępowania sądowego.

Roszczenia wynikające z umowy ugody mają swoją podstawę w stosunku prawnym, który stał się przyczyną zawarcia ugody. Jednocześnie zawarcie ugody powoduje skutek w postaci przerwania biegu przedawnienia roszczeń z podstawowego stosunku prawnego. Tym samym, co ma ogromne znaczenie przy krótkich terminach przedawnienia roszczeń, bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się na nowo z chwilą zawarcia ugody. Na tym tle powstaje wątpliwość, co w przypadku, gdy strony wprawdzie przystąpiły do rozmów celem zawarcia ugody, ale do jej zawarcia ostatecznie nie doszło. Czy w takim przypadku bieg terminu przedawnienia roszczeń nastąpił, czy też brak porozumienia pozostaje bez wpływu na przedawnienie roszczeń? Wydaje się prawidłowe, że przyjęcie

³³ Wyrok SN z 13.10.1955 r., III CR 599/55, OSN 1956, nr 3, poz. 78.

³⁴ Wyrok SN z 8.05.1964 r., II CR 111/63, OSNCP 1965, nr 3, poz. 40.

³⁵ A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6.

³⁶ Wyrok SN z 26.06.2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.

przerwania biegu przedawnienia będzie możliwe tylko w przypadku uznania, że przystąpienie do negocjacji, celem których miało być zawarcie umowy, będzie traktowane za uznanie długu (uznanie właściwe lub nawet niewłaściwe).

Przepis kodeksu cywilnego w art. 918 modyfikuje, w porównaniu z regulacjami części ogólnej, zasady uchylenia się od skutków prawnych zawartej umowy, uzależniając tę możliwość od jednoczesnego spełnienia dwóch przesłanek. Z treści art. 918 § 1 k.c. stanowiącego *lex specialis* do art. 84 k.c. wynika, że uchylenie od skutków prawnych umowy zawartej pod wpływem błędu jest możliwe tylko wówczas, gdy błąd dotyczy stanu faktycznego, który strony zgodnie z jej treścią uważały za niewątpliwy (tzw. fałszywa pewność, *falsa certitudo*³⁷). Jednocześnie spór lub niepewność nie powstałyby, gdyby strony znały rzeczywisty stan rzeczy w chwili zawarcia umowy. Biorąc pod uwagę treść art. 918 § 1 k.c. należy przyjąć, że reguluje on materię uchylenia się od skutków prawnych umowy zawartej pod wpływem błędu w sposób wyczerpujący, co oznacza, że przesłanki z art. 84 § 1 zd. 2 k.c. nie znajdują w tym przypadku zastosowania.

Pierwsza przesłanka zakłada, że błąd musi dotyczyć stanu faktycznego, który strony uznały za niewątpliwy. Przy czym stan faktyczny należy rozumieć jako sumę zdarzeń i ich właściwości, które mają decydujące znaczenie przy powstaniu i trwaniu stosunku prawnego, do którego umowa się odnosi. W tym przypadku stan faktyczny obejmuje również elementy zdarzeń prawnych, z którymi stosunek prawny jest związany³⁸. W związku z tym można przyjąć, że do sytuacji takiej dojdzie, gdy stan faktyczny kreujący roszczenie lub będący jego podstawą był błędnie uznany przez strony za istniejący, albo też mylne przekonanie o danym fakcie było przyczyną zawarcia przez strony umowy³⁹. W tym kontekście błąd ma walor błędu istotnego i musi istnieć po obu stronach umowy⁴⁰. Przykładem, bardzo pojemnym, takiej okoliczności, jest np. nieważność umowy pierwotnej, stanowiącej przyczynę do zawarcia umowy. Jednocześnie należy zgodzić się z S. Dmowskim, że jeśli tylko niektóre z elementów stanu faktycznego są sporne lub wątpliwe między stronami w chwili zawierania umowy, to

³⁷ Tak wyrok SN z 7.02.2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.

³⁸ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1973, s. 123.

³⁹ Wyrok SA w Rzeszowie z 28.03.2013 r., I ACa 26/13, LEX nr 1388935.

⁴⁰ E. Skowrońska-Bocian, *Umowa*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2013, s. 720.

art. 918 § 1 k.c. nie znajdzie zastosowania⁴¹. Zaistnienie przesłanek uchylenia się od ugody zawartej pod wpływem błędu pozwala na skorzystanie z regulacji zawartej w art. 918 § 1 k.c. w terminie roku od wykrycia wady oświadczenia woli. Oświadczenie woli powinno być złożone na piśmie. Wniosek taki uzasadniony jest okolicznością, że art. 918 § 1 k.c. ma status *lex specialis* w stosunku do art. 84 k.c. Nie ma zatem przeszkód do zastosowania art. 88 § 1 i 2 k.c., skoro art. 918 k.c. nie określa terminu samodzielnie⁴².

Druga ze wskazanych przesłanek zakłada, że niewątpliwy stan faktyczny musi pozostawać w związku przyczynowym ze sporem lub niepewnością. Oznacza to, że jeśli w chwili zawierania ugody stronom znany byłby rzeczywisty stan rzeczy, to jej zawarcie byłoby zbędne z uwagi na brak sporu lub niepewności, które *de facto* umowa uchyliła. Sama przyczyna niepewności nie ma jednak znaczenia⁴³.

Jeśli podstawą zawarcia ugody był nieistniejący stosunek prawny, wówczas wydaje się, że wzruszenie takiej umowy w trybie powołania się na błąd nie powinien być uznany za dopuszczalny w praktyce. Uгода taka jest nieważna z mocy samego prawa, jako że została zawarta na podstawie stosunku nieistniejącego, a zatem nie było *causa* czynności prawnej, rozumianej jako cel ustalenia istnienia stosunku prawnego⁴⁴.

Kolejne ograniczenie przewiduje art. 918 § 2 k.c., uniemożliwiający uchylenie się od skutków prawnych zawartej ugody z powodu pojawienia się dowodów co do roszczeń objętych ugodą. Brzmienie przepisu wskazuje, że odnosi się on tylko do tych dowodów, które nie były stronom znane wcześniej, zarówno istniejących w dniu zawarcia ugody, jak i tych powstałych później. Nie ma przy tym znaczenia, kto odnalazł nowe dowody, może to zatem być również osoba trzecia. Ograniczenia te nie mają zastosowania, jeśli uгода została zawarta w złej wierze i tym samym strona może na podstawie art. 918 § 2 k.c. uchylić się od skutków prawnych złożonego oświadczenia woli. Istotne w tym przypadku jest powzięcie wiadomości o istnieniu dowodów przez stronę, która na ich podstawie może uchylić się od skutków prawnych złożonego oświadczenia woli. Od tego momentu biegnie termin do uchylenia się od tych skutków⁴⁵.

⁴¹ S. Dmowski, *Uгода...*, Warszawa 1999, s. 593.

⁴² P. Buczkowski, *Uгода...*, s. 40.

⁴³ Wyrok SN z 2.12.2011 r., III PK 28/11, LEX nr 1163947.

⁴⁴ M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie długu*, Łódź 1995, s. 156.

⁴⁵ D. Dulęba, *Uгода...*, s. 189.

Aspekt procesowy

Analiza problematyki ugody wymaga także wskazania zagadnień natury procesowej, wiążącej się z tematem opracowania, tym bardziej, że funkcja społeczna, jaką pełni umowa ugody, znajduje odzwierciedlenie również w przepisach procesowych (m.in. art. 10, 223, 468 § 2 pkt 2, 181¹⁻¹⁵, 184–186, 570² k.p.c.⁴⁶). W polskim prawie cywilnym wyróżnia się kilka rodzajów ugód, których kategoryzacja oparta jest na postępowaniach, w których została ona zawarta. Zatem można wyróżnić ugodę sądową, ugodę zawartą w postępowaniu pojednawczym, która ma również cechy ugody sądowej, oraz ugodę zawartą w postępowaniu mediacyjnym, odbywającym się po skierowaniu sprawy do postępowania sądowego, czy wreszcie ugodę zawartą w postępowaniu arbitrażowym. Niezależnie jednak od trybu, w jakim ugoda jest zawarta, powszechnie używa się dla uproszczenia sformułowania ugoda sądowa, której celem jest zakończenie zawisłego przed sądem sporu bez sądowego rozstrzygnięcia⁴⁷. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że każda z wymienionych ugód ma cechy dla niej właściwe, które różnią się w skutkach przez nie wywoływanych. Jedynie przykładowo można odnieść się do ugody zawartej w postępowaniu mediacyjnym, która walorów ugody sądowej *sensu stricto* nabierze dopiero po jej zatwierdzeniu przez sąd. Nie sposób jednak zgodzić się z P. Buczkowskim, który zaleca dużą ostrożność w zawieraniu ugód, zwłaszcza zawieranych przez nieprofesjonalistów oraz zawieranych przed mediatorem, czy też w postępowaniu arbitrażowym⁴⁸. O ile można uznać za zasadne zalecenie ostrożności w odniesieniu do formułowania postanowień umownych w przypadku obrotu nieprofesjonalnego, o tyle nie jest to zrozumiałe w przypadku ugód zawieranych w postępowaniu mediacyjnym i arbitrażowym. W postępowaniach pierwszego typu występuje osoba trzecia – mediator posiadający kwalifikacje do wykonywania zawodu tego rodzaju, a mając za podstawę rozwój mediacji w Polsce, wniosek ten jest tym bardziej nieuzasadniony. W postępowaniach drugiego typu zawarcie ugody wywołuje takie same skutki, jak zawarcie ugody w postępowaniu sądowym, tym bardziej, że wyrok sądu arbitrażowego jest zrównany w mocy z wyrokiem sądu powszechnego. Takie same

⁴⁶ Ustawa z 17.11.1974 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2014.101 z późn. zm.

⁴⁷ J. Jezioro, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013, s. 1505.

⁴⁸ P. Buczkowski, *Ugoda...*, s. 44.

reguły dotyczą ugody, co oznacza, że podlega tym samym rygorom, co ugoda zawarta w toku postępowania sądowego.

Mając na względzie, że kodeks postępowania cywilnego nie definiuje pojęcia ugody, dla jej określenia należy posługiwać się znaczeniem wynikającym z art. 917 k.c., co pozwala na stwierdzenie, że ugoda sądowa zawiera w sobie dwa elementy – materialny i procesowy. Podejście to pozostaje w zgodzie z jednolitą koncepcją dualistycznego charakteru ugody sądowej⁴⁹. Tym samym, każda ugoda sądowa musi spełniać warunki przewidziane w art. 917 k.c., w tym także te dotyczące wzajemności ustępstw⁵⁰. Faktycznie więc ugoda sądowa różni się od ugody z art. 917 k.c. jedynie tym, że ponad wymagania kodeksu cywilnego zawiera tylko oświadczenie woli stron – uczestników postępowania sądowego – zmierzające do ugodowego zakończenia postępowania⁵¹. Przy czym oświadczenia stron nie muszą być wyraźne, mogą mieć charakter konkludentny⁵². Fakt zawarcia ugody jest równoznaczny z odstąpieniem od żądania zapewnia ochronny sądowej (rozumianej jako odstąpienie od uzyskania sądowego rozstrzygnięcia spornej kwestii), która jest przeciwieństwem jednym z elementów wytoczonego powództwa i jednocześnie powoduje skutek w postaci umorzenia postępowania, ale dopiero po złożeniu przez strony oświadczeń woli. Samo postępowanie staje się w takim przypadku bezprzedmiotowe i tym samym wydanie wyroku jest zbędne. Przy czym sformułowane wnioski należy rozumieć nie jako wolę stron w kwestii wydania wyroku lub rezygnacji z jego wydania. Strony bowiem nie decydują o tym już po wniesieniu powództwa do sądu, o tym decydują przepisy prawa, czyniąc wydanie wyroku zbędnym lub niedopuszczalnym. Jednocześnie należy podkreślić, że ugoda sądowa niestety nie została zrównana w mocy z wyrokiem, a zatem występujący z żądaniem powód/wnioskodawca może w dalszym ciągu mieć interes prawny, aby sąd, pomimo istniejącej między stronami ugody, wydał w sprawie wyrok, który z pewnością trudniej wzruszyć niż

⁴⁹ Szerzej J. Lapiere, *Ugoda*, „Przegląd Sądowy” 1996, nr 2, s. 12 i n.; T. Wojciechowski, *Charakter prawny ugody sądowej*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 6, s. 36–69.

⁵⁰ Odmienne W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 574; Z. Masłowski twierdzi, że każda umowa zawarta wobec sądu przez strony jest ugodą sądową, a zatem poza ugodą w rozumieniu art. 917 k.c. zaliczyć tu można np. uznanie właściwe lub zwolnienie z długu, zob. Z. Masłowski, *Uznanie, ugoda, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1965/1966, s. 41.

⁵¹ Tak też S. Dmowski, *Ugoda...*, Warszawa 2007, s. 848.

⁵² J. Lapiere, *Ugoda...*, s. 18.

zawartą między stronami ugodę⁵³. Sposobem na uniknięcie ww. skutku może być zawarcie ugody cywilnoprawnej przed sądem, wraz z wnioskiem o wydanie na jej podstawie wyroku, co tym samym będzie oznaczało, że pośrednio ugoda będzie korzystała z powagi rzeczy osądzonej, a jej wzruszenie będzie możliwe tylko w sytuacji wzruszenia wyroku⁵⁴. Autorka niniejszego artykułu stoi na stanowisku, że dla stron korzystniejsze byłoby uznanie korzystania przez ugody sądowe *sensu stricto* (prowadzące do umorzenia postępowania) z *res iudicata*. Takie rozwiązanie zapewniłoby stronom pewność realizacji ugody, a jednocześnie nie zmuszałoby do wystąpienia z wnioskiem o wydanie wyroku na podstawie zawartej ugody. Niejednokrotnie zdarza się, że strony chcą mieć pewność wykonania ugody, ale jednocześnie nie są zainteresowane uzyskaniem w sprawie wyroku (z zastrzeżeniem problematyki ugody jako tytułu wykonawczego). Obecna regulacja prawna nie zapewnia im takiej możliwości. Niewątpliwym zaś atutem ugody sądowej jest to, że może ona zostać zawarta w postępowaniu sądowym poza stosunkiem prawnym, którego dotyczy spór, a także może odnosić się do stosunku prawnego pozostającego poza postępowaniem sądowym w danej sprawie⁵⁵ lub też może obejmować swoim zakresem tylko część roszczeń, zaś co do pozostałych strony mogą żądać wydania wyroku. Dopuszczalność takich rozwiązań może przyczynić się do istotnego ograniczenia liczby postępowań sądowych. Typowym przykładem może być postępowanie o rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, w którym po skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego strony zawarły ugodę w zakresie opieki nad małoletnimi wspólnymi dziećmi, a nadto dokonały ustaleń w przedmiocie podziału majątku ruchomego, co pozostawało poza żądaniami pozwu⁵⁶.

Podsumowanie

Bardzo szeroki zakres stosunków prawnych, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody, wskazuje na jej ogromną rolę i znaczenie w praktyce. Podobnie

⁵³ *Ibidem*, s. 19.

⁵⁴ Tak też J. Lapierre, *Ugoda...*, s. 21.

⁵⁵ Z. Gawlik, *Komentarz do art. 917 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania – część szczególna*, red. A. Kidyba, LEX/el. 2014.

⁵⁶ Szerzej o ugodzie zawartej w postępowaniu mediacyjnym m.in. A. Czepik, *Ugoda zawarta przed mediatorem*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 3, s. 35; M. Dąbrowski, *Charakter prawny ugody mediacyjnej zawartej po wszczęciu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik ADR” 2013, nr 1, s. 41.

należy ocenić konieczność jej upowszechniania, nie tylko w postępowaniach sądowych, ponieważ ugodowe zakończenie istniejącego między stronami sporu czy też uchylenie niepewności istniejącej na płaszczyźnie wiążącego strony stosunku prawnego, odgrywa bardzo pozytywną rolę. Przede wszystkim, zawierając ugodę, strony działają w przekonaniu samodzielnego rozwiązania sporu, uchylenia niepewności, co jednocześnie prowadzi do poddania się przez strony wypracowanym przez nie ustaleniom. Strony ugody pozasądowej czy sądowej mają poczucie rozwiązania sporu, a nie jego rozstrzygnięcia przez trzeci podmiot. Tym samym trudne do przecenienia są pełnione przez ugodę funkcje, tj. pojednawcza (koncyliacyjna) i stabilizacyjna, które jednocześnie wskazują na jej rolę w praktyce. Należy jednak mieć na uwadze, że zdolność stron do zawarcia ugody jest bezpośrednim następstwem zdolności do zawierania kompromisów, wzajemnych ustępstw stron. Z drugiej jednak strony, formalizm postępowania sądowego, długotrwałość procedury oraz relatywnie wysokie koszty bardzo często przekonują strony do wstąpienia na drogę ugodowego zakończenia istniejącego sporu.

Konkludując należy stwierdzić, że pomimo wielu wątpliwości, z jakimi należy zmierzyć się przy praktycznym zastosowaniu art. 917 k.c. i art. 918 k.c., umowa ugody, spełniając swoje podstawowe funkcje, jest lepszym sposobem na rozwiązanie sporu niż trwanie w sporze lub kierowanie sprawy na drogę postępowania sądowego, przy założeniu braku zgody stron na mediację czy postępowanie pojednawcze.

Literatura

- Buczkowski P., *Uгода w prawie cywilnym, materialnym i procesowym – wady i zalety*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 5.
- Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- Czarnecki R., *Uгода*, „Nowe Prawo” 1967, nr 10.
- Czepik A., *Uгода zawarta przed mediatorem*, „Kwartalnik ADR” 2011, nr 3.
- Czerwińska H., *Problematyka prawa ugody*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2009, t. XXI.
- Dąbrowski M., *Charakter prawny ugody mediacyjnej zawartej po wszczęciu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik ADR” 2013, nr 1.
- Dmowski S., *Uгода*, w: *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2, red. G. Bieniek, Warszawa 2007.

- Dulęba D., *Uгода w prawie polskim*, Warszawa 2012.
- Gawlik Z., *Komentarz do art. 917 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania – część szczególna*, red. A. Kidyba, LEX/el. 2014.
<http://sjp.pwn.pl/sjp/ustepstwo;2533622.html>.
- Ignatowicz J., *Glosa kryt. do uchwały SN z dnia 29 stycznia 1993 r., III CZP 172/92, OSP 1993, nr 7–8*, „Przełąd Sądowy” 1994, nr 1, s. 107–108.
- Ignatowicz J., *Podstawy wpisów do ksiąg wieczystych*, „Rejent” 1994, nr 2.
- Jezioro J., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013.
- Lapierre J., *Uгода*, „Przełąd Sądowy” 1996, nr 2.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1973.
- Masłowski Z., *Uznanie, ugoda, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1965/1966.
- Postanowienie SN z 9 września 1997 r., I CKU 13/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998/3/29.
- Pyziak-Szafnicka M., *Uгода*, w: *System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011.
- Pyziak-Szafnicka M., *Uznanie długu*, Łódź 1995.
- Radwański Z., Panowicz-Lipska J., *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2015.
- Rogaćka-Lukasik A., *Nie ma ugody bez dialogu*, w: *Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi WSH dr. Jerzemu Kopłowi – JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. Rocznicę Urodzin*, Sosnowiec 2014.
- Skowrońska-Bocian E., *Uгода*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2013.
- Szpunar A., *Glosa do wyroku SN z dnia 10 listopada 1999 r., I CKN 205/98*, „Rejent” 2000, nr 9.
- Szpunar A., *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, „Przełąd Sądowy” 1995, nr 9.
- Ustawa z 17 listopada 1974 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2014.101 z późn. zm.).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 380 z późn. zm.
- Wojciechowski T., *Charakter prawny ugody sądowej*, „Przełąd Sądowy” 2001, nr 6.
- Wyrok SA w Warszawie z 8 listopada 2013 r., I ACa 1449/12, LEX nr 1419156.
- Wyrok SA w Katowicach z 16 maja 2014 r., I ACa 86/14, LEX nr 1477086.
- Wyrok SA w Katowicach z 27 października 2015 r., V ACa 233/15, LEX nr 1954611.
- Wyrok SA w Katowicach z 29 listopada 2000, I ACa 828/00, „Wokanda” 2001, nr 12, s. 42.
- Wyrok SA w Krakowie z 8 lipca 2015 r., I ACa 562/15, LEX nr 1797150.

- Wyrok SA w Rzeszowie z 28 marca 2013 r., I ACa 26/13, LEX nr 1388935.
Wyrok SA w Szczecinie z 21 lutego 2013 r., I ACa 794/12, LEX nr 1344212.
Wyrok SA w Warszawie z 6 marca 2015 r., I ACa 938/14, LEX nr 1733760.
Wyrok SN z 1 października 2003 r., II CK 92/02, LEX nr 602225.
Wyrok SN z 13 października 1955 r., III CR 599/55, OSN 1956, nr 3, poz. 78.
Wyrok SN z 17 października 2007 r., II CSK 261/07, OSP 2012, z. 6, s. 62.
Wyrok SN z 2 grudnia 2011 r., III PK 28/11, LEX nr 1163947.
Wyrok SN z 24 czerwca 1974 r., III CRN 110/74, OSP 1975, nr 4, poz. 98.
Wyrok SN z 26 czerwca 2008 r., II CSK 98/08, LEX nr 637701.
Wyrok SN z 3 grudnia 2009 r., II PK 104/09, LEX nr 558293.
Wyrok SN z 30 września 2010 r., I CSK 675/09, LEX nr 784899.
Wyrok SN z 5 marca 1962 r., 4 CR 578/61, OSNCP 1963, z.6, poz. 12.
Wyrok SN z 7 lutego 2006 r., IV CK 393/05, LEX nr 180811.
Wyrok SN z 8 maja 1964 r., II CR 111/63, OSNCP 1965, nr 3, poz. 40.

SETTLEMENT – A BETTER WAY TO RESOLVE THE DISPUTE?

Summary

The very wide range of legal relationships which makes a possibility to conclude a settlement shows its great importance in practice. Similarly, it is necessary to assess the need for its dissemination, not only in court proceedings, because the amicable settlement of the dispute between the parties plays a very positive role. The parties to an out-of-court or court settlement have a sense of resolving the dispute, which is not settle by the third party. In this way, the parties have a possibility to create their own legal position and situation. In conclusion, it should be noted, that despite a number of doubts about how to deal with the practical application of Art. 917 k.c. and art. 918, the settlement agreement fulfills its essential functions, is a better way to resolve a dispute than to remain in the dispute or refer the case to court.

Keywords: settlement agreement, mediation, mutual concessions, *res transacta*, court settlement